

Lindner Gyula

Széchenyi Ödön, a magyar és a török tűzoltóság megszervezője

**Ödön Széchenyi, organizer of the Hungarian
and the Turkish fire service**

Absztrakt

Széchenyi Ödönnek sokat köszönhet a magyar tűzoltás ügye. A sokoldalú gróf áldásos szervezőtevékenysége nyomán 1870-ben létrejött a pesti önkéntes, majd vele szinte egy időben a hivatásos tűzoltóság. Neve bejárta Európát és híre eljutott a török szultán udvarába is, aki a gróft 1874-ben a konstantinápolyi tűzoltóság megszervezésével bízta meg. Széchenyi többé nem tért haza, hanem a török társadalom megbecsülésétől övezve közel fél évszázadon keresztül, 1922-ben bekövetkezett haláláig, szolgálta a konstantinápolyi tűzvédelem ügyét.

Kulcsszavak: Széchenyi Ödön, önkéntes tűzoltóság, hivatásos tűzoltóság, Konstantinápoly, tűzvédelem

Abstract

Hungarian firefighting owes special thanks to Ödön Széchenyi. As a result of the excellent organising activities of the versatile count the Pest volunteer fire-brigade was established in 1870 and then the professional fire-brigade almost at the same time. His name was widespread known in Europe and his fame also reached the court of the Turkish Sultan, who commissioned the count to organise the fire department of Constantinople in 1874. Széchenyi never returned home but – held in great esteem by the Turkish society – he dedicated his life to the fire protection of Constantinople for nearly half a century until his death in 1922.

Keywords: Ödön Széchenyi, volunteer fire brigade, professional fire brigade, Constantinople, fire defense

Ifjabb Plinius, a kis-ázsiai Bithynia és Pontos provincia helytartója a Kr. u. 110-es évek elején a következő levelet küldte Traianus császárnak: „*Miközben körúton voltam tartományomban, Nicomediában óriási tűzvész pusztított el számos magánházat, valamint két középületet: a tanácsházat és az Isis-templomot, ámbár utca volt közöttük. A tűzvész tovaterjedésének oka először is a heves szél, azután pedig az emberek közömbössége volt, akikről köztudomású, hogy mindig tétlen és mozdulatlan szemlélői az efféle szörnyű csapásnak; de ezenfelül nincs is az egész városban egyetlen tűzifecskendő, nincs tűzoltó vödör, és egyáltalán nincs semmiféle tűzoltó felszerelés. Ezeket azonban, amint már elrendeltem, majd beszerzik. Vedd fontolóra, uram: indokoltnak tartanál-e egy körülbelül százötven tagból szervezendő tűzoltótestületet? Én majd ügyelek rá, hogy csak tűzoltókat vegyenek be, és hogy az engedélyezett joggal vissza ne éljenek. Ilyen kisszámú testületet szemmel tartani nem is volna nehéz feladat.*” (URL1)

A kérdés ma természetesen hat, és ismerve a Római Birodalom tűzvédelmének a helyzetét, indokoltnak is tűnik, hiszen a tűzvészek, amint arról számos ókori forrás tudósít, akár Róma városában, akár az egyes provinciák területén évről-évre napirenden voltak és megkeserítették az emberek életét. Ennek ellenére a császár válasza egyértelmű és lesújtó: „*Arra gondoltál, hogy több város példájára Nicomediában is tűzoltótestületet lehetne szervezni. De gondoljunk arra, hogy ezt a tartományt és főleg egyes városait az efféle párttömörülések mennyire felkavarták. Bármilyen okból bármilyen nevet adunk is azoknak, akik egyesületbe tömörülnek, politikai szövetséggé alakulnak, mégpedig rövid időn belül. Megfelelőbb lesz tehát beszerezni a tűzoltáshoz szükséges eszközöket, és figyelmeztetni a háztulajdonosokat, hogy maguk is iparkodjanak megakadályozni a tüzeseteket; ha pedig szükség van rá, igénybe kell venni az összecsődült tömeget is.*” (Borzsák, 1966, 33–34.)

Az ok, amely arra késztet, hogy a Széchenyi Ödönről szóló előadás kezdetén egy, a Római Birodalom tűzvédelmének történetét megvilágító, alapvető forrást idézzek egyszerű és prózai: amikor az 1860-as évek elején Széchenyi Ödön fejéből kipattan az ötlet, hogy Magyarországon tűzoltóságot kellene szervezni, éppen azzal a politikai-hatalmi reflexszel volt kénytelen szembesülni, amely a pliniusi levélből is kiolvasható, és amelyet a helytartónak is el kellett fogadnia a császár részéről. Az uralkodó szerint ugyanis a tűzoltóság a római vezetés szemében egyszerű párttömörülés, politikai szövetség, amely Rómától távol a lázadó, forradalmi szemlélet hordozója, zavargások szítója lehet. Az 1860-as években a Habsburg kormányzat nagyon hasonló módon állt a kérdéshez, álláspontjuk szerint a tűzoltóság – amely alapvetően férfiak bajtársias összetartozásán, fegyelmezettségén, kiképzésén és egymás iránti önfeláldozásán alapul – megszervezése mögött politikai ok, ellenzéki szemlélet húzódik meg, a

tűzoltóság sok esetben a politikai ellenállás gócpontja lehet, ahogy ez például a debreceni és a sárospataki diáktűzoltók esetében meg is történt az 1848–1849-es szabadságharc során.

Ennek tükrében nem meglepő, hogy az ifjú gróf próbálkozásait rendre bizalmatlanul értékelték a politikai vezetés különböző szintjein, és úgy vélték, hogy a tűzoltóság is csupán egy azon polgári intézmények, szerveződések, egyesletek sorában, amelyek a Széchenyi család forradalmi lelkületét hivatottak fenntartani. Széchenyi Ödön pedig azért is vállalt ennyi feladatot, áll számos polgári kezdeményezés élére, mert valódi szándéka és célja az, hogy szervezőtevékenységén keresztül politikai népszerűsége és társadalmi beágyazottságra tegyen szert – hangozhatott a tűzoltóság és egyéb polgári egyesületek létét ellenzők részéről a jogosnak semmiképpen sem nevezhető kritika. Széchenyi Ödönnek valóban nehéz dolga lehetett: apja 1860 áprilisában halt, ekkor ő Pestre költözött, és igyekezett elfogadtatni magát az a pesti politikai elit körében, miközben a Habsburg vezetés – mint a nagy Széchenyi István fiát – árgus szemekkel figyeltette és követte minden lépését. Széchenyi Ödön és a tűzoltás kapcsolata az 1860-as évek elejére nyúlik vissza: 1860. szeptember 2-án előbb saját falujában, Nagycenken, majd Fertőszentmiklóson vett részt a lángok megfékezésében és esett át a tűzkeresztségen, közvetlen környezetében tapasztalva meg a hivatásos tűzoltóság hiányosságát és annak bosszantó és sok esetben tragikus következményeit.¹ Később, 1862-ben a 3. londoni vilákiállításán résztvevő kormánybiztosként került kapcsolatba a londoni Fire Brigade-dal, amely világviszonylatban is elsőként próbált megoldást találni a londoni tűzvédelem égető problémáira (Roncsik, 1938).

A londoni tűzoltóság megszervezése a 18. század második felére tehető, az 1830-as években 10 tűzoltóbiztosító-társaság finanszírozta munkájukat, a tésztület pedig a londoni vilákiállítás idején már közel 130 tűzoltóval működött. Parancsnokuk, Shaw Eyre Massey 1861 szeptemberében vette át a londoni tűzoltóság vezetését az egy évvel korábban egy tüzeset során szolgálatteljesítés közben elhunyt James Braidwood parancsnoktól. Széchenyi Ödön londoni tartózkodása során Masseytől sajátította el a tűzoltó szakma különböző fogásait, itt ismerkedett meg a tűzoltóság szervezeti struktúrájával, a kiképzés egyes elemeivel, valamint a legkorszerűbb tűzoltótechnikákkal (1. számú kép). Nem

1 Pesti Hírnök, 1860. szeptember 11.: „A nagy Széchenyi Istvánnak egyik fia, Ödön [...] legott a szerencsétlenség színhelyére sietett, s a nemes szívű grófok első voltak az oltók között, magukat veszélynek téve ki úgy, hogy gróf Széchenyi Ödön ruhája testén égni kezdett. Ők azonnal intézkedtek, hogy némileg enyhítsék a szerencsétlen károsultak nyomorát. Ugyanaznap Fertőszentmiklóson is tűz ütött ki, melynek 98 ház lett martaléka. A derék Ödön gróf itt is azonnal megjelent [...] Ő itt is tett a lehetőség, másnap pedig kenyérrel látta el a számos éhezőket.”

véletlenül írja egy 1862 júniusi levelében bátyjának, hogy számos könyvet hoz Magyarországra, amelyek a magyar tűzoltás megszervezésében lehetnek a segítségére, majd hozzáteszi: „...tervem a tűzoltó egyesületnek tervvázlatát kidolgozni.” (Kocsis, 2014) Sőt, Magyarországra vezető útja során számos francia és német városban meg is áll, hogy azok tűzvédelmi szabályzatait, a tűzoltás ottani helyzetét tanulmányozza. Széchenyi hazatérve lázasan vetette bele magát a tűzoltóság itthoni megszervezésének az ügyébe. 1862 decemberében a *Pesti Napló* hasábjain a tűzoltóintézetek társadalmi hasznáról és az önkéntes tűzoltótestületek szükségességéről értekezett. Mint írja: „A művelt országokban jól szervezett tűzoltó intézetek várják a garázda lángokat [...] itt Pesten – a fővárosban – dacára a tűzoltó műszerek szép számának, oly hiányok vannak a készülségre és kezelésre nézve, hogy egy okszerű beosztott és szervezett tűzoltóegyesületnek létesítése a főszükséghez tartozik.” (Kocsis, 2014) Ugyanebben az évben az ifjú gróf szervezőtevékenységének a híre eljut a kor ünnepekt írójához, Jókai Mórhoz is. Jókai a *Magyar Sajtó* december 7-i számában a következőket írja: „Gróf Széchenyi Ödön tűzoltó társulatot alakít a fővárosban. Óhajtanád, hogy ez intézmény hazánk legkisebb falujában is megvalósuljon. Ez nem parádé, amit csak mulatságra talál ki valaki untából: hazánkban a tűzoltás rendszerítése igazán égető szükség.”

Széchenyi 1862. december 16-ára gyűlést hívott össze a tűzoltóság megszervezésére vonatkozó tervzetének a megvitatására, a következő év elejétől pedig gyűjtést szervezett leendő tűzoltóegylete javára (Szilágyi–Szabó, 1986; Heizler, 2020). Széchenyi jó összeköttetésekének hála jelentős összeg gyűlt össze; az 1865-ben néhány hétig Magyarországon tartózkodó francia író, gróf Teleki Sándor barátja, Alexander Dumas is adakozott és 110 frankkal segítette ki a tűzoltóság szervezésének ügyét (Birkás, 1936, 138.). Széchenyi a szervezőmunka mellett az írásnak is szentelt időt, 1864-ben a „*Tűzoltás körül tett általános tapasztalatok*” címmel jelentetett meg könyvet (2. számú kép), amely módszeresen igyekszik a tűzoltás technikai és szervezeti kérdéseit, problémáit vizsgálni. A helytartótanács az 1863-ban benyújtott tűzoltósági alapszabály-tervezetét 1864 szeptemberében elutasítja. Az elutasítást a tűzoltóegylet átláthatatlan és bonyolult szervezeti struktúrájának a számlájára írhatjuk (az alapítók közel 50 fős tisztikarban gondolkodtak!), vagy legalábbis a hangoztatott ok ez, amely megfogalmazódott a politikusok részéről. A dolog mögött azonban politikai bizalmatlanságot kell sejtenuünk, amely, akárcsak a bevezetőben említett ókori példa esetében, az 1860-as években is jellemezte a kiegyezés előtti évek politikai hangulatát. Az alapszabályt többévnyi vitát követően, csak 1865 végén fogadják el: Pest rendőrfőkapitánya, Thaisz Elek ugyanis a tűzoltóttestület alapszabályának első paragrafusát kifogásolta, szerinte a rendőrfőkapitány a

tüzesetek alkalmával tűzoltástechnikai, tehát tisztán szakmai kérdésekben is illetékes dönteni, még akár a tűzoltóparancsnok, jelesül Széchenyi Ödön döntéseit is fölülbírálva. Széchenyi természetesen ebbe nem ment bele, a konfliktus végére pedig csak 1865-ben, a rendőrfőkapitány elbocsátásával és egy Széchenyiék számára kedvező döntéssel került pont. Azonban az engedély megadása sem jelentette a nehézségek végét: a tűzoltóegylet ugyanis eleinte taghiány miatt egyesült a Pesti Nemzeti Tornaegylettel és Nemzeti Torna- és Tűzoltóegylet néven működött (3. számú kép). Ez bevett gyakorlat volt másutt is, számos európai városban működtek együtt a tűzoltók és a tornászok: 1867 decemberében a tűzoltóegylet első hivatalos nagygyűlésén Follmann Alajos, királyi járásbíró francia, angol és német példákat említett tervének alátámasztására, amelyeket a tagság el is fogadott. A két egyesület társulása azonban nem bizonyult jó ötletnek, a közös finanszírozás, közös elnökség, az illetékességi körök el nem határolása miatt – ahogy az ilyen esetekben lenni szokott – számos probléma és egymás munkáját kölcsönösen nehezítő konfliktus támadt. A tűzoltók Széchenyiék döntése nyomán 1870-ben kiváltak. Ugyanebben az évben kezdte meg működését az első pesti önkéntes tűzörség az Eskü téren (a mai Március 15-e téren) egy őrparancsnok és nyolc tűzoltó részvételével. Szolgálatuk 1870. január 9-én indult, a tűzoltók az Eskü téri belvárosi plébánia épületének az alagsorában voltak kötelesek tartózkodni este 9 órától hajnalig, napközben pedig ki-ki saját polgári foglalkozását űzhette. Széchenyi javaslatára az első tűzoltóegylet élére Krause Waldemár lipcsei tornásztűzoltót neveztek ki.

Hamar kiderült azonban, hogy Pest városának tűzvédelmét önkéntes alapon és ilyen kis létszámban aligha lehetséges ellátni, így Széchenyi Ödön a hivatásos tűzoltóság megalapítása mellett is síkra szállt. Fáradozásainak köszönhetően ez utóbbi 1870. február 1-jén kezdhette meg működését 12 fővel. Még ugyanebben az évben két további tűzörséget hoztak létre, egyet Ferencvárosban az Oroszlán és a Nyúl utca sarkán, egyet pedig a Kerepesi úton a Népszínházzal szemben; ugyancsak ennek az évnek a hozadéka a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség megalakulása 17 tűzoltóság részvételével. Ennek megszervezésében a soproni tűzoltóparancsnok Rösch Frigyes vállalt elsődleges szerepet, azonban maga Széchenyi is támogatta a szövetség megalakítását. 1874-ben a budai tűzvédség vezetője is Széchenyi Ödön lett, mivel az beolvadt a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egyesületbe. 1874-ig még három további tűzörség alakult Budapesten: a Próféta utcában, Rácvárosban, Óbudán, továbbá létrejött a Vágóhídi őrség és a Toronyörség 4-4 tűzoltó és egy őrparancsnok részvételével. A budapesti tűzoltók összlétszáma ekkor 97 fő volt.

A tűzoltóság ügye mögött meghúzódó politikai bizalmatlanság mellett azonban volt egy talán még nagyobb akadálya Széchenyi szervezőmunkája sikerének: a

társadalmi elutasítás. Az önkéntes tűzoltótestületek, sőt még korábban a céhes tűzoltóságok működésében ugyanis sok esetben nyoma sem volt a szakmaiságnak, szervezettségnek, az oltásban résztvevő tűzoltók gyakran kedvetlenül nézték a lángokat, ha elfáradtak hazamentek, vagy éppen azon veszték össze, ki és hogyan vegyen részt a tűzoltásban, miközben a lángok emberi életeteket tetek tönkre. Ez természetesen azt (is) eredményezte, hogy a társadalom jelentős részében a tűzoltókról a sorozatos rossz élmények és a megfelelő kiképzés hiányosságaiból fakadó szakmaiatlan döntéseknek köszönhetően meglehetősen negatív kép alakult ki. Széchenyi Ödön természetesen látta ezt a problémát és igyekezett tenni annak érdekében, hogy a tűzoltóknak becsülete legyen a nép előtt. A mind a mai napig megrendezésre kerülő tűzoltónapok mögött is az a logika húzódik meg, hogy e rendezvényeken keresztül a társadalom képet kapjon a tűzoltók munkájáról, kiképzésének különféle elemeiről, a tűzoltás technikai összetevőiről stb. Ennek a társadalmi munkának, azaz a tűzoltóság társadalomban elfoglalt helyét erősítő tevékenységnek az alapját Széchenyi Ödön fektette le. 1871 májusában nagyszabású tűzoltóünnepély keretében igyekezett az elmúlt évi kiképzésen átesett tűzoltók részvételével megmutatni, hogy mit is csinál egy tűzoltó, hogyan és milyen esetekben, milyen eszközökkel lehet a közösség segítségére. A Vasárnapi Újság 1871. szeptember 24-i száma a következőképpen számol be a tűzoltók szemléletes bemutatójáról: *„Legtöbb hatást az úgynevezett mászó házon végrehajtott gyakorlatok tettek, különösen pedig a befejezését képezett nagy roham. Adott jelre az újépület különböző bejárataiból fecskendők és tűzoltó-szeres kocsik törnek elő, egy percz alatt leszerelvek, más percz és a fürge tűzoltók már a házhoz támasztják létráikat (...) a fecskendők hatalmas sugaraikat a magas épület fedelére lövellik, tűzoltók másznak a falon (...) egy anya (ti. átöltözött tűzoltó) csecsemőjével jelenik meg az ablak párkányán, hasztalan tekint segély után, kezeit tördelve s jajveszékelve szánja magát végzetes utjára – egy lépés! És oh a föld nagyot koppan a lezuhanó ketős teher alatt. De anya és gyermek épek és halleluját zengve távoznak a vész helyéről – valamelyik serházba.”* (4. számú kép)

Széchenyi Ödön érdemei között tehát a tűzoltás közösségi megbecsültségének az emelését legalább olyan előkelő helyen kell megemlítenünk, mint szerteágazó szervezőtevékenységét, technikai újításait, vagy 1873-ban az első gőzfecskendő Magyarországra hozatalát (5. számú kép). 1871-ben Széchenyit Andrássy Gyula miniszterelnök *„a közérdekek előmozdítása, s különösen a tűzoltás körül tanúsított buzgó és sikeres tevékenysége elismeréséül”* a Lipót Rend lovagkeresztjével, míg a pesti önkéntes tűzoltókat, Krause Waldemárt, Follmann Alajost, Richter Lajost, Bárány Nándor Ernőt a Nemzeti Színházban november 13-án *„kiütött tűzvész továbbterjedésének rendkívüli bátorság, s elszántsággal*

eszközölt megakadályozásáért” az arany érdemkereszttel tüntette ki.² Széchenyi az 1870-es évek első felében számos további ötlettel igyekezett támogatni a hazai tűzoltóság ügyét: tűzbiztosító-társaságokat akart alapítani, tűzoltási célokra rendszeresített csavargőzöst akart forgalomba állítani, amelyet egy gőzfecskendő működtetett volna, illetve egy tűzjelző készülék megalkotásán is fáradozott ebben az időszakban. Ezeknek az ötleteknek a megvalósítását azonban egy nem várt fordulat gátolta meg, amely Széchenyi Ödön további pályafutására alapvető hatást gyakorolt.

Az 1870 júniusi konstantinápolyi nagy tűzvész után a városban járva és látva az elképesztő pusztítást előbb maga Széchenyi ajánlkozott szolgálatra Abdul Aziz török szultánnál: a gróf a város tűzvédelmének biztosítására és a gyakori tűzvészek ellenszereként állandó tűzoltóság föllállítására tett javaslatot. A dolog ekkor még annyiban maradt, néhány évvel később azonban már – az orosz diplomácia szorításában – maga a szultán kereste meg Széchenyit. A meghívásnak a gróf 1874 októberében eleget tett és az Oszmán Birodalomba utazott, hogy szervezőtevékenységét és tűzoltó képzettségét külföldön, Konstantinápolyban kamatoztassa. Ne feledjük, Széchenyi magyarországi tevékenysége, az önkéntes, majd a hivatásos tűzoltóság megszervezése Európa-szerte híressé tették. A budapesti hivatásos tűzoltóság világviszonylatban is az elsők között alakult meg (csak összehasonlításképpen: Stockholmban 1875-ben, Oslóban 1894-ben, Rómában 1887 körül szerveztek hivatásos tűzoltóegységeket). Széchenyi nevét az európai királyi udvarokban is ismerték, nem véletlen, hogy a konstantinápolyi tűzvész után az ő neve merült fel, mint lehetséges tűzoltóé, akire rábízák a város tűzvédelmének rendezését. A konstantinápolyi tűzvészben számos épület leégett, köztük az angol követség, az amerikai és a portugál konzulátus háza, a német szeretetház, valamint az olasz színház. Így elsősorban éppen ezeknek az országoknak a képviselői szorgalmazták a török portánál a tűzoltóság megszervezésének az ügyét. A török politikai vezetés ugyan eleget tett a diplomáciai nyomásnak, ám a hivatásos tűzoltóság megszervezésére irányuló igényt a török kormányzat részéről nem értelmezhetjük pusztán egyszeri, ad hoc jellegű kezdeményezésnek. Az ugyanis a török társadalom modernizálását célzó, és alapvetően már az 1830-as években meginduló folyamat (az úgynevezett Tanzimat-korszak) részeként értékelhető. Ennek keretében néhány évtized alatt számos újító koncepció, vívmány és kezdeményezés terjedt el az Oszmán Birodalomban. Megjelent a bankrendszer, a postaszolgálat, fejlesztették a távíró- és a vasúthálózatot, elfogadták a törökök és más

2 MNL OL K 27–1871. szeptember 19. 39. ülés, 7. napirendi pont. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944. Eredeti, aláírásokkal ellátott jegyzőkönyv.

etnikumúak törvény előtti egyenlőségét, új alapokra helyezték a jogrendszert, egyetemeket alapítottak, tiltották a rabszolgaságot. Széchenyi Ödön szervezőtevékenységét tehát ebben a szélesebb társadalmi keretben kell elhelyeznünk. Amikor a szultán 1874 őszén meghívta Széchenyit Konstantinápolyba, és ott egy professzionális tűzoltó bemutató során társaival, Bárány Nándorral, Follmann Alajossal, Szerbovszky Szaniszlóval (akik a későbbi török tűzoltók kiképzése során is segítettek) magyar tűzoltószerkezetek szakszerű működtetésével elnyerték a politikai vezetés szimpátiáját (a jelenlévő orosz tűzoltók bemutatóját messze fölülmúlva), egy nagyszabású társadalmi kísérlet részévé és kezdeményezőjévé váltak. Addig a török tűzoltóság, hasonlóan a magyar céhes tűzoltóságok gyakran képzetlen tagjaihoz, úgynevezett tulumbadzsik seregére épült, akiről mindaz, ami az előadás korábbi részében a Széchenyi előtti nem hivatalos tűzoltótestületek szakmaiatlanságáról már elhangzott, szintén följegyezhető. Csak egy jellemző adalék: Pulszky Ferenc útleírásai során említi, hogy a török tűzoltók sok helyütt alkudoznak a károsultakkal arról, hogy segítsenek-e az oltásban, holott ez kötelességük lenne.³ Ez a fajta hozzáállás, és a tűzoltók tevékenysége és jelleme iránt a társadalom nagyobb részét jellemző bizalmatlanság természetesen Széchenyi konstantinápolyi szervezőmunkáját is megnehezítette, ahogy ugyanezt a nehézséget a pesti tűzoltóság megszervezésekor is kiemeltük. Pulszky a konstantinápolyi tűzvédelem helyzetéről szólva hangsúlyozza a szultánnak Széchenyi érdemei és szervezőtevékenysége iránti bizalmát is: *„Természetesnek találjuk e szerint, hogy gróf Széchenyi Ödön tűzoltó-intézete iránt nem fukarkodik, reá is állt. hogy egy gőzfecskendőkkel ellátott hajó adassék rendelkezésére s két tűzoltó-ezred állíttassék fel. Tavaszig Ödön barátunk be fogja tanítani legénységét, melynek gyakorlata már most is igen pontos, akkor azután attól függ az intézet jövője, hogy mily eredményt mutathat fel az első nagy tűzvésznél, mi nagy részben a véletlen dolga, mert Stambulnak topographiájánál fogva nem mindenhová vezethetők a kaucsukcsövek: a régi tűzoltók érdekeinek megsértése pedig az új tűzoltók személyes*

3 *„A török csak a jelenben él, ez meglátszik mindenütt Stambulban. Bármily kegyelettel ápolja is a régi fűkát, s gondoskodik rólok annyira, hogy a híres jancsár-platán odvát téglafallal béllelte ki, nehogy a szélvész letörje, a régi épületekkel még sem gondol. Romokat látunk mindenütt, a régi szultánok síremlékei el vannak hanyagolva, minden szultán új palotát épít magának, nem gondol azzal, melyet előde épített: ha a tűz a város egy részét elpusztítja, a romok évekig maradnak meg, a paloták szomszédságában is. Tűz pedig gyakran támad, bennünket is felköltözt egyszer a lárma, mert ha egy ház éjjel valahol kigyúl, a tűzörök vasbunkókkal verve a kövezetet bejárják az egész várost és kiáltják: <Jangin var> - Tűz van) s megnevezik a városrészt, hol ez dühöng. Ott pedig megjelennek e városrész kiváltságos tűzoltói, hátukon czipelve a nehéz fecskendőket, s a mint a tűzhez érnek, leteszik ezeket, rájuk ülnek s kérdezik, ki mit ad házának oltásáért, mert csak azt mentik, kivel megalkudtak, a ki többet ígér. azon segítenek előbb. Ily tűzi rendőrség mellett természetes, hogy sokszor ezer meg ezer ház is leég egyszerre. Az óriási tűzvészek a mostani szultánt is oly rémületbe hozták, hogy palotájában mindenütt vasbútorzatot tart, gyertyát csak vízzel tölt tálcán enged a termekben hordatni.” (Pulszky, 1888, 21–22.)*

biztonságát is veszélyezteti.” (Pulszky, 1888, 22.) (6. számú kép) Pulszky tehát utal arra a rivalizálásra, amely az új tűzoltók, az úgynevezett jangidzsik és régi tűzoltócsapatok tagjai között kialakulhatott, előbbi létét és munkáját alapvetően megnehezítve, sőt veszélyeztetve.

Széchenyi törökországi karrierje során folyamatosan lépdelt előre a társadalmi ranglétrán és így a katonai hierarchiában is: 1878-ban a szultán ezredessé, 1880-ban pasává (7. számú kép), 1883-ban osztálytábornokká nevezte ki, 1899-ben megkapta az Ozmanje-rend nagyszalagját, 1912-ben császári tábornoszernagy lett, majd – török címei és kitüntetései kiegészítésképpen – IV. Károly 1918-ban a Vaskorona-rend első osztályával tüntette ki. A gróf törökországi tevékenységének olyannyira híre ment, hogy 1884-ben a japán császár is meghívta, hogy álljon a japán tűzoltóság megszervezésének az élére, de a magas katonai rang és a kecsegtető fizetés sem csábítja el: marad a konstantinápolyi tűzoltóság élén.

A Széchenyit övező megbecsülést mutatja, hogy 1892-ben a Budapesti Tűzoltó Egyesületek Szövetsége tiszteletbeli elnökévé választotta. Ugyanez az év Széchenyi Ödön 30 éves tűzoltó jubileuma is: ekkor magyar tűzoltók utaztak hozzá Törökországba különvonaton, és részt vettek a tiszteletére rendezett ünnepségen, amelyen a szultán és a hadsereg vezetői is megjelentek (8. számú kép). Ez alkalommal a Tűzpassa, ahogy a törökök nevezték, aranyhímzésű selyemzászlót adományozott az öt meglátogató magyar tűzoltóknak. A tűzoltóság működését egyértelműen nehezítette, hogy a Széchenyi keze alatt dogozó katonai tűzoltókat gyakran elvezényelték a háborús frontra. Minthogy a tűzoltóság katonai egységekből szerveződött, ezért számos esetben bevetették őket akár katonai cselekmények, akár a politikai forrongások, tüntetések idején rendfenntartó célzattal. Az 1870-es évektől kezdve az első világháborúig számos török tűzoltó vesztette életét az Oszmán Birodalom mozgalmas külpolitikájának és háborús konfliktusainak következtében, amely a török főváros tűzvédelmét is hátrányosan érintette. Különösen tragikus volt az 1877–1878-ban zajló orosz-török háború, amelyben a konstantinápolyi tűzoltóság állományának nagy része odaveszett.

A konstantinápolyi tűzoltóság működéséről számos hazai újság beszámolt az 1870-es évektől kezdve. A Vasárnapi Újság 1878. június 23-i száma a következő leírást adja Széchenyi Ödön tűzoltóiról: *„A török főváros talaj- s építkezésvizonyai, roppant terjedelme, a többi európai fővárosokéinál is nagyobb szabású tűzoltó intézményt igényelt. De a közbejött trónváltás, s a nagymérvű politikai bonyodalmak miatt a széles körre kiható eredeti tervet csak részben talált kivételre, s a kormány által egyelőre egy katonai zászlóalj (800—1000 ember) deszignáltatott a tűzoltói teendők begyakorlására, mely Széchenyi bej*

szakavatottsága és buzgalma folytán csakhamar tiszteletre méltó eredményt mutatott fel. Az új tűzoltó intézmény létesítése óta a konstantinápolyi tűzoltók két osztályt képeznek; egyik a rendes tűzoltó (janguzsi) csapat, a másik a tulumbadzsik rendetlen serege. A janguzsi székhelye Pera, hol a Taxim városrészben tűzoltó gyakorlatokra is alkalmas kaszánya szolgál lakhelyül az egész zászlóaljnak. Egyenruhájuk csinos. A piros török fezt, hasonlaku, vörösre festett, s bojt helyett rézgombbal, hátul nyakvédbőrrel ellátott rézsisak pótolja, felöltőül testhez álló setétkék kabát szolgál, továbbá ugyanily színű nadrág, mely térdig érő csizmába ereszkedik alá. A konstantinápolyi tűzoltók felszerelése mai napig is hiányos. A birtokukban levő hat fecskendő Walsér Ferencz budapesti gépgyárából került ki, melynek beszerzése után a török gépipar emelése szempontjából több megrendelést nem eszközöltek, mivel azok mintájára otthon akarják a szükséges szereket előállítani.”

A Vasárnapi Újság, 1896. január 12-i száma Széchenyi Ödön érdemeit méltatja: „A jelenlegi szultán, mint minden téren, úgy itt is sok üdvös reformot léptetett életbe, s kezdettől fogva nagy súlyt helyez ez intézmény fejlesztésére. Szemben az állandó és mindig nagy arányú tűzveszedelemmel, az óvintézkedéseknek is nagy arányúaknak kell lenni. A leghelyesebb volt a tűzoltó intézményt a katonaságra alapítani. És itt kezdődik a nagynevű hazánkfiának gróf Széchenyi Ödön pasának, jelenleg altábornagynak és a szultán hadsegédének nagyszabású működése és szervező tehetségének érvényesülése. Konstantinápolyban ma a tűzoltóság katonai alapon és fegyelemmel, katonai pontos szolgálattal van rendezve. (...) A tűzoltó-ezred érdemeit maga a szultán az által ösmerte el, hogy egyik gárda-ezredévé tette azt. (...) A felszerelés és a gépek kitűnőek: emezekre a mi iparunk lehet büszke, amennyiben a budapesti Walsér és Tarnóczy-féle tűzoltó-gépgyárakból valók.”

Ez a két kiragadott példa is jelzi, hogy a magyar társadalom mindvégig büszke volt Széchenyi Ödön törökországi szervezőtevékenységére, az újságírók szívesen írtak róla, mint különnc, de mégis tiszteletreméltó és világhírű hazánkfiáról, ahogy a magyar tűzoltók is nagy előszeregettel látogatták meg Konstantinápolyban, és kérték ki szakmai tanácsát különböző kérdésekben. Külön kiemelendő, hogy a konstantinápolyi tűzoltóság magyar tűzoltószerekkel végezte az oltást, és ezt természetesen a magyar újságírók sem mulasztották el hangsúlyozni. Széchenyi levelezéséből, naplójegyzeteiből egy szokatlanul nagy munkabírási tűzoltó alakja bontakozik ki, aki még hetvenéves kora fölött is részt vett a tűzoltásban, irányította a beosztott tűzoltókat, szereket, mindamelllett, hogy magas rangjából fakadóan folyamatos reprezentációs kötelességek terhelték, vendégeket, más országok magas rangú követeit fogadta, akik a konstantinápolyi tűzoltóság munkájának megismerésére érkeztek a városba.

Összefoglalás

Széchenyi Ödön a londoni kiképzést követően hazánkban válik igazi tűzoltóvá, a tűzoltóság ügyét szervező és annak társadalmi-politikai elfogadottságát megerősítő újjátóvá. Széchenyi a Londonban megszerzett tudásanyagot hazahozva a magyar társadalom jobbításán fáradozott. Majd széleskörű tapasztalatait és szakmai látásmódját az 1870-es évek második felétől kezdve Konstantinápolyban kamatoztatta, hogy a török társadalom tudatos modernizációja során a tűzvédelem ügyéért tegyen, annak színvonalát és társadalmi beágyazottságát emelje. Apjához hasonlóan, akinek a fejéből számos olyan koncepció, ötlet pattant ki, amelyeket joggal értékelünk a modern polgári Magyarország fundamentumai-ként, Széchenyi Ödön tetteiből és habitusából is a legnemesebb reformer képe rajzolódik ki. Ő indított újtárra egy intézményt, amelynek 2020-ben immáron 150. évfordulóját ünnepeľjűk.

Felhasznált irodalom

- Birkás G. (1936): *A magyarság francia barátai*. Pécs: Dunántűl Pécsi Egyetemi Nyomda
- Heizler Z. (2020): *A Magyar Tűzoltó Szövetség 150 éve (1870–2020)*. Budapest: Magyar Tűzoltó Szövetség
- Kocsis P. (2014): *Széchenyi Ödön, a „tűzpassa”*. https://mnl.gov.hu/hirek/szechenyi_odon_a_tuzpassa
- Pulszky F. (1888): *Uti-vázlatok*. Budapest: Aigner Lajos nyomdájája
- Roncsik J. (1938): *Széchenyi Ödön*. Debrecen: Magyar Országos Tűzoltó Szövetség
- Szilágyi J. – Szabó K. (1986): *A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig*. Budapest: BM Könyvkiadó
- Borzák I. (1966) (ford.): *Plinius Levelek*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 33-34.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Tűzoltóság megszervezése Nicomediában*. http://www.romaikor.hu/a_romaiak_minden_napi_elete/a_romai_tuzoltosag/cikk/tuzoltosag_megszervezese_nicomediaban

Mellékletek

A képek a Katasztrófavédelem Központi Múzeumának tulajdonát képezik.

1. számú kép: Széchenyi Ödön, mint londoni tűzoltó (1862)

EGY MINDNYÁJUNKÉRT, ÉS MINDNYÁJUNK EGYÉRT.

TŰZOLTÁS

KÖRÜL TETT

ÁTALÁNOS TAPASZTALATOK.

MEGYÉK, VÁROSOK, KÖZSÉGEK

ÉS KÜLÖNÖSEN AZ EZERBEN ALAKULÓ

TŰZOLTÓ EGYLETEK

FIGYELMÉBE AJÁNlja

Gr. SZÉCHENYI ÖDÖN,

A B-P. ÖNKÉNTYES TŰZOLTÓ EGYLET ID. ELNÖKE, ÉS A SZABAD
KIR. ARAD VÁROSI ÖNKÉNTYES POLGÁRI TŰZOLTÓ KAR
TISZTELETBELI TAGJA.

A fordítási jogot szerző magának fenntartja.

PEST 1864.

RÁTH MÓR BIZOMÁNYA.

2. számú kép

A nemzeti torna- s tüzoltó- egylet alapszabályai.

I. Rész.

1 §.

Az egylet czime: „Nemzeti torna- és tüzoltó-egylet.

2. §.

Az egylet czélja:

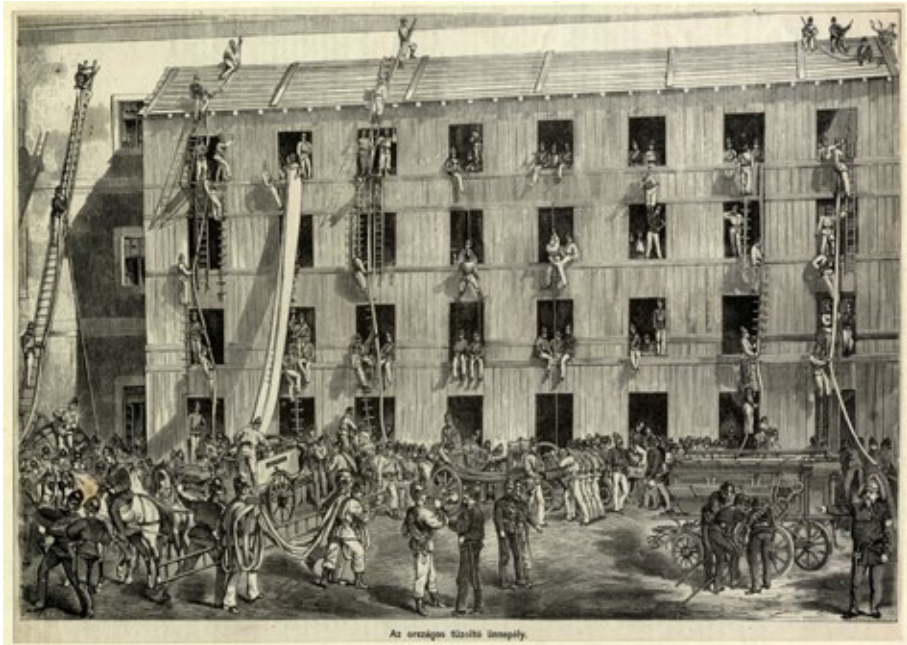
- a, tornázás gyakorlása és terjesztése,
- b, fi s leány gyermekek (testi nevelése,
- c, tornatanítók s tüzoltó gyakorló mesterek képzése,
- d, tüzoltás.

3. §.

Az egylet czéljainak elérése végett,

- a, alkalmas tornahelyiségekben képesített tanítók vezetése alatt a tornázás gyakoroltatik.
- b, rendes torna iskola szerveztetik.

3. számú kép

4. számú kép: Tűzoltó ünnepély és díszgyakorlat (1871).

5. számú kép: A Széchenyi Ödön által vásárolt gőzfecskendő próbája az Eskü téren (1873).

6. számú kép: Konstantinápolyi tűzoltók gyakorlata

7. számú kép: Széchenyi, a tűzpasa

8. számú kép: Széchenyi Ödön 30 éves tűzoltó jubileuma, magyar és török tűzoltók közös fényképe (1892).

9. számú kép: Széchenyi Ödön újévi üdvözlő lapja Szily Józsefnek, az országos tűzoltó szövetség titkárának (1906)